

МИКОЛА АРКАС ЯК ФУНДАТОР ВІДРОДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ДУХОВНОСТІ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Жадько В.О. (м. Київ)

Анотація

У статті досліджується роль автора опери "Катерина" на слова Тараса Шевченка й "Истории Украины – Руси", засновника "Просвіти", мецената Миколая Миколайовича Аркаса в духовному становленні півдня України, генеруванні української національної ідеї.

From the article one can find out the role of author of opera "Eneida" on the words of Taras Shevchenko and the author of "The of Uraine-Rus' history", founder of "Prosvita", patron of art Mikola Mikolayovich Arkas in spiritual growing of southern regions of Ukraine, rise of Ukrainian national idea.

Ключові слова

ВІДРОДЖЕННЯ, ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ, ДУХОВНІСТЬ, ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ, ТВОРЧИСТЬ ОСОБИСТОСТІ, НАЦІОНАЛЬНИЙ ДУХ, ПРОСВІТА, КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ

Вступ

Актуальність досліджувальної проблеми обумовлена тим, що історична пам'ять як основа духовності визначається і як індивідуальна вираженість у системі мотивів двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання історичного минулого й потреби формувати духовність, діяти для інших. Духовне начало особи як представника нації живиться багатством і розмаїттям духовного досвіду людства, вбираючи його в себе у формі ідеальних образів, кодів, символів і пов'язаних із ними вищих почуттів. З такого погляду діяльність Миколи Миколайовича Аркаса (1853-1909) виступає як один із найпотужніших каналів зв'язку особистості і суспільства, інтеріоризації, асиміляції всього багатства соціальних надбань і досвіду людства, його духовної та історичної культури. Дотичними до зазначеної теми є наукові розвідки – монографія мистецтвознавця Л.С.Кауфмана [1], яка стала віховою у вивченні роду Аркасів і дала поштовх для широкого дослідження його музичної діяльності; кандидатська дисертація Т.В. Березовської [2]. Але роль М.Аркаса як фундатора становлення духовності півдня України та основоположника відродження історичної пам'яті цього регіону є мало досліджуваною в сучасно-філософській думці. Заповнення цієї прогалини і є метою даної статті.

Мета статті: проаналізувати творчість М.Аркаса як фундатора відродження історичної пам'яті та духовності півдня України.

Обговорення проблеми

На відміну від соціального досвіду духовний досвід людства має ту особливість, що інтеріоризується з вищим ступенем ідеалізації,

абстрагування та символізації в процесі його включення в механізми саморозвитку особистості. Духовність є способом індивідуального світопізнання і світовідношення у складному поєднанні з механізмом саморефлексії, тобто ставлення особистості до самої себе і держави та краю, де мешкає. Нікому не в дивину, що, скажімо, вихідці з одного народу прилучаються до панівної нації і стають стовпами її науки, культури й літератури, а часом – і державними діячами. Та коли особистості з високо вельможних родин переходять до лав скривджених і принижених та часто-густо й підносяться на п'єдестал, щоб ними пишалися цілі покоління, тоді їх уже величають не просто велетнями таланту й духу – навіть світочами людства.

Для України віддали свої душі й серця полька з роду Радзивіллів Марко Вовчок, шведка Ліндфорс (Софія Русова), Грицько Григоренко (росіянка Олександра Судовщикова), буковинка Ольга Кобилянська з понімеччиної сім'ї та багато хто із чарівної статі. А скільки чоловіків – “іноземців” вписало свої прізвища в історію знедоленого й погорджуваного українського краю! І, мабуть, з-поміж них найпишніша постать адміральського сина грецького походження – Миколи Миколайовича Аркаса. Досі долею цієї незвичайної особистості майже не цікавилися, хоча й не раз висловлювали українознавці своє захоплення ним: не тільки “до революції”, а й за радянської доби, що тривала ледве понад семидесятиліття.

Майже на всій 200-літній історії Миколаєва, на історії краю лежить печать унікальної долі славнозвісного роду Аркасів-Богдановичів, троє з представників якого були літераторами, діячами української культури, – саме цей бік їхньої діяльності нас зараз цікавить, хоча взагалі діяльність цього роду – явище всеохоплююче й багатогранне, яке чекає молодих дослідників.

Відомо, що наприкінці 1793 року до щойно заснованого Миколаєва на торговому вітрильнику прибилася молода сім'я втікачів із Греції, де саме лютували турецькі загарбники. Андреас Аркас отримав тут роботу викладача штурманського училища. Син Захарій став генерал-лейтенантом й істориком – вивчав залишки стародавнього еллінського Херсонесу та становлення імперського флоту. Другий його син – Микола – став адміралом, головним командиром Чорноморського флоту й портів, вірно служив імператорові Олександрові II, був навіть його близьким другом. Тут же, в Миколаєві, вкорінюється й давній шляхетсько-старшинський рід Богдановичів, відомий з XVII століття на Чигиринщині й Полтавщині, його представник Петро Богданович був винагороджений за військові заслуги наділом землі над Лиманом, і тут виростає село Богданівка. Петро Богданович, син військового товариша Полтавського полку Григорія Богдановича, мав дочку Софію – вона й стала дружиною молодого Миколи Аркаса, майбутнього адмірала. У них і народився Микола Миколайович Аркас (07.01.1853-26.03.1909) – видатний

український культурний та громадський діяч, композитор, історик, літератор, фольклорист, просвітянин. Про це свідчать меморіальна дошка у Миколаєві по вулиці Нікольській, 13, а також пам'ятна стела на вулиці Адміральській.

Здружившись із актором М. Кропивницьким ще студентом університету в Одесі, Микола Аркас спробував себе на сцені, захопився збиранням народних пісень у селах Миколаївщини - зібрав біля 400 пісень, проте видати їх не вдалося. Але це захоплення привело його до створення опери - першої опери на Шевченківський сюжет, за його поемою "Катерина". Лібрето опери М. Аркас написав сам. Видати оперу вдалося у Миколаєві в 1897 році, а вперше вона була поставлена трупю М. Кропивницького в 1899 році й звідтоді ввійшла до репертуару театру корифеїв і стала перлиною української опери. Отже, значення опери М. Аркаса "Катерина" полягає не в її музичних характеристиках, а в ідейному змісті самої її суті. Це був засіб боротьби за українську справу. Таким чином, творчість особистості є вирішальним способом взаємодії людини з дійсністю, таким інструментом впливу на неї, за допомогою якого вона сприяє формуванню себе як індивідуальності й оточуючого середовища.

Знаменний факт: Микола Аркас у Миколаєві, у своєму будинку на розі Адміральської та Соборної створив власний варіант музики на славнозвісну поезію Івана Франка "Не пора" ("Не пора, не пора, не пора москалеві й ляхові служити. Довершилась Україні кривда стара, нам пора для України жити"). Цей вірш на музику іншого композитора Д. Січинського став ще одним гімном українців, а рукопис М. Аркаса, на жаль, не зберігся. Отже – свободотворчість – багатовекторний процес, а одним із таких векторів є діяльність особистості у напрямку самореалізації власних потреб. Усвідомлення необхідності, перетворення її на фактор особистісного життя – це і є творчість власного життя. Видатним досягненням М. Аркаса стала перша науково-популярна, белетризована "Історія України-Русі", яка вийшла в 1908 році в Петербурзі, а вдруге, вже після смерті М. Аркаса - в Кракові; звідтоді видавалася не раз за кордоном, але була заборонена радянською владою, і лише в 1990 році (в Києві) та 1994 р. (в Одесі) цей твір М. Аркаса був надрукований в Україні великими тиражами. За значенням у вихованні любові до рідної України ця книга М. Аркаса була відразу поставлена поряд з Шевченківським «Кобзарем». І книга ця створена саме у зрусифікованому Миколаєві!

До речі, Андреас Аркас, який оселився в цьому місті 1793 року, перебравшись сюди, із дружиною Аміною Гаскаро, із грецького порту Патраха на березі Корінфської саги, мав не лише серед дітей сина Миколу, а і внука, і правнука, і, зрештою, праправнука цього ж імені. Тому південноукраїнська столиця корабелів справедливо завдячна своєю назвою й Аркасам.

Першому з них, генерал-адміралові, пощастило сягнути найвищого щабля на Чорноморському флоті. Він із 1856 року очолював “Російське товариство пароплавства й торгівлі” в Одесі, й до нього мав звернутися з листом Тарас Шевченко, щоб прилаштувати в механічних майстернях свого небожа Каленика, Варфоломієвого сина. Але, на жаль, адмірала на директорстві вже заступив якийсь Павлов. То поетові довелося вдатися в цій справі до полковника Іваницького.

Микола Миколайович, якого батько прагнув повернути на свою стежку, не захопився морем і, дослужившись до мічмана й помічника капітана, з орденами й державними чинами, звільнився на берег. Уже на суходолі дістав рангу статського радника. Але, обіймаючи посаду почесного мирового судді Херсонської округи, Аркас-молодший, вихований матір'ю-полтавкою та донькою запорозького козака - Софією Петрівною Богданович, не застряг у рутині чиновництва, а подався до Миколаївської “Просвіти” – розворушувати застійне болото національного руху. Микола Миколайович Аркас став душею миколаївської “Просвіти” й на ньому відбилосся все: і її лихо, і її радощі, бо він цілком жив і дихав нею. Лагідний і доброзичливий керівник умів поводитися з людьми і своєю людяністю згладжувати ту нерівність стану (урядовець і магнат), яка його відрізняла від наших діячів рідної справи. Любили його всі, бо його не можна було не любити. Аркаса, як особистість і шанувальника народності, відтепер хвилювало й те, що на вулицях корабельного міста, в театрі, тим більше – на селі півдня зрідка чути українську мову. А якщо вона й звучала, то засмічена чужими словами. Одне слово – суржик.

Будь-який акт творчості – це самоперевірка особистості на змістовність її життя, важливий іспит, який вона добровільно складає. Далеко не кожен здатний його скласти – адже він можливий за існування усвідомлення потреби в неординарному ставленні до життя, наявності волі в реалізації задуманого, вміння жити й діяти за законами моралі. Із газетних оголошень Микола Аркас дізнався, що в Одесі та Києві створені національно-культурні товариства “Просвіта”, які й покликані культурно збагачувати народ. Часопис “Рідний край”, що видавався у Полтаві, в жовтні 1906 року повідомляв про мету діяльності просвітницького товариства: підняти хоч трохи національну самосвідомість тутешнього, доволі численного українського суспільства через живе слово. Під час підготовчої роботи щодо створення миколаївської “Просвіти”, Аркас не раз звертався за порадою й до одеського громадського діяча, члена Одеської громади, нотаріуса й бібліографа Михайла Федоровича Комарова.

Микола Аркас, знайомлячись із досвідом, усвідомлював, що читання віршів, співи, танці, народне вбрання мають бути основними витокami духовності в роботі “Просвіти”, якщо не свідомих українців, то в кожному разі тих, які співчують українській ідеї.

Микола Аркас інформує редакцію журналу "Рідний край" про враження, яке справило одеське товариство, хоче поділитися з читачами: "Помешкання одеської "Просвіти" таке: перш всього, чимала зала, правда, досить вузька; на передній стіні тієї зали, під розіп'ятим вишиваним рушником, висить портрет Шевченка, під ним – кафедра для промовців, а по інших стінах портрети наших письменників, гетьманів та різні малюнки з українського побуту: далі – читальня, де на столі всі наші часописи й журнали, що видаються на Україні, в Галичині, Буковині та Америці; з іншого кінця зали – книгозбірня, а побіч неї ще три кімнати з буфетом, столами: у одній продають книжки. Обдивившись усе, розпитавшись, коли і о якій годині збираються увечері, я поїхав, щоб знову приїхати й подивитись, які порядки заведено, як проводять час у своєму куточку одеські "просвітяни" і з кого вони складаються. Почуття задоволення охопило мене від усього, що я бачив" [3].

Труднощі в облаштуванні миколаївської "Просвіти" переслідували Аркаса щохвилини. То влада ніяк не могла вирішити питання із приміщенням, то довго затверджували Статут... Словом, траплялося чимало дрібниць, аби сказати "не велено!". І все ж, сама думка про необхідність такого товариства в місті додавала сили.

Аркас – Василю Степаненку: "Дуже радий, що у Вас, у Києві, і в Одесі відкриття Просвіти відбулося без усякої помпи, ці звістки допоможуть і мені влаштувати всі ці, як Ви гарненько називаєте, стародавні забобони й одразу розпочати справжнє діло. А як же ж воно тяжко справлятися із ним! Так загуло наше болото, що тяжко зворушити його; розгорнеш його, думаєш, от прочистив, знайшов світові водички, а воно засмокчеться знов, затягнеться і тільки ще гірше засмердить. Але збуджувати сонних треба, турчати у вуха, поки схаменуться від довгого сну, поки навчаться поважати самих себе, поки розчалапають: яких батьків і чиї ми діти. Як відберемо дозвіл на відкриття в нас Просвіти, чи не згодився б хто з киян приїхати до нас прочитати якийсь реферат? Це мало б дуже гарний вплив на наших просвітян і багато помогло б нашій загальній справі" [4, 123].

Миколаївські чиновники не квапилися затверджувати громадське об'єднання, хапалися за причіпки, аби відмовити. Причина одна: в імперії діяв Валуєвський циркуляр 1863 року про "заборону літературної, наукової та просвітницької діяльності української інтелігенції".

Аркас – Михайлові Комарову (4 лютого 1907 року): "Статут наш і досі ще не зареєстровано, але це через те, що наша адміністрація не любить поспішати і дожидає, поки збереться кілька товариств, і тоді для перегляду їх статутів разом скликає городське присутствіє, проте, як би там не робили, аби зробили. Спасибі Вам за Вашу обіцянку приїхати до нас і прочитати кілька рефератів, це зробить дуже, дуже

гарне враження на наших молодих просвітян і підтримає їх на ще не твердому напрямі" [4, 124].

Усе ж, із губернатором було знайдено спільну мову. Повідомляючи цю радісну новину однодумцеві з Одеси, також невтомному діячеві "просвітянського руху" Михайлові Федоровичу Комарову про те, що незабаром відкриється "Просвіта", Микола Аркас зізнавався: "Я тепер дуже заклопотаний із цією справою і з упорядкуванням Шевченкових роковин, які хочемо справити цей рік якнайбучніше" [4].

16 лютого 1907 року на засіданні Миколаївського Присутствія під головуванням градоначальника контр-адмірала В. Зацаренного, нарешті, розглянуто: "Подання статського радника М. Аркаса, міщанина М. Местергазі та інших осіб про створення українського Товариства "Просвіта" в Миколаєві". Було також схвалено Статут й записано до реєстру Присутствія під № 2 його текст. Збори новоствореної "Просвіти", вже без контр-адмірала, 26 лютого обрали головою Товариства – Миколу Миколайовича Аркаса. Його однодумцями стали: І.Лобко, П.Каракаєв, Ю.Маковський, Д. Іваненко, П. Скляр, Г. Литвиненко, К. Черниш, Г. Манілов, П. Дюмін, П. Біляновський, І. Сопенко, П. Андріященко, Ю. Литвин, Г. Науменко, Л. Ківшик, С.Гайдученко. Потім надали слово Миколі Миколайовичу. Аркас помітно хвилювався. На це свято він одягнув українську вишиванку, та й у переповненому залі було чимало вбраних у національний стрій.

Микола Аркас палко говорив про мету і значення культурно-просвітніх товариств. Закликав до праці на користь українського народу шляхом поширення самосвідомості, розвитку національного почуття та самоповаги.

Із першого виступу Миколи Аркаса на зборах "Просвіти": "Усі народи більш-менш мали спроможність здобути собі освіту своєю рідною мовою, клопотатися за розвиток своєї національної культури. Над нами ж, українцями, важким гнітом протягом більш століття лежала заборона рідного слова. За те, що ми являємо із себе самостійний народ, що ми маємо свою історію, що ми пережили свої важкі історичні часи, ми не мали права на те, щоб прилюдно розмовляти, а навіть мислити, а як траплялися такі люди, яким несила була ховати в собі національні почуття і вони виривалися в них на поверхню правдивим словом, то їх, як, наприклад, Шевченка, невдовзі приборкували, й усе знову замовкало на довгий час" [4, 133].

Про початок діяльності нового Товариства повідомила наприкінці лютого 1907 року "Николаевская газета": „Возникшее общество по своему уставу чуждо всяких политических целей, преследует одну цель – развитие украинской культуры на родном языке" [4].

Активісти “Просвіти” розпочали створювати бібліотеку Товариства. За незначний проміжок часу невеличка в сто примірників бібліотечка вже працювала. Серед читачів користувалися попитом такі видання як “Чорна рада” П. Куліша та “Кармелюк” Марка Вовчка, ”Якої нам треба школи” і “Без хліба” Бориса Грінченка, наукові твори П.Житецького і М. Сумцова, твори М. Костомарова, М. Грушевського, Д. Яворницького. Цього ж року члени “Просвіти” упорядкували десять лекцій – популярний курс з історії України, які прочитав Микола Аркас. Окрім того, на багатолюдних засіданнях Товариства слухалися лекції І. Воли “Індивідуальні риси української культури”, та реферат П. Андріященка “Наша мова”. Також були виступи про життя і творчість Марка Вовчка, Григорія Квітки-Основ’яненка, Івана Котляревського.

Дієвості миколаївських “просвітян” того часу можна лише позаздрити: щосуботи у приміщенні Товариства проводилися літературно-музичні, сімейні, літературно-наукові вечори з танцями, на яких з успіхом виступали місцеві аматори – поети, музиканти. Запрошує до Миколаєва Аркас і киян.

“Чутка про нашу “Просвіту”, – щиро сказав у своєму виступі голова на роковини Товариства, – пішла й на село. Звідусіль, із-понад Бугу й Інгулу, за багато верств приїздять селяни подивитися, послухати, що в нас тут робиться. Усі вони повертаються додому зачаровані й задоволені” [4].

У кінці липня 1909 року миколаївські “просвітяни” влаштували в місті українське фольклорне свято “Сорочинський ярмарок”. На головній вулиці споруджені “український хутір” і “ярмарковий майдан” з ятками й возами, де продавалися вироби полтавських кустарів. Хор “Просвіти” співав “Ой летіла горлиця”, “Сидить дід на печі”, “ На городі калина”. Українське пупурі грав флотський духовий оркестр і струнний оркестр під керівництвом члена “Просвіти” А. Іванова. Кошти, зібрані від торгівлі на ярмарку – вісімсот карбованців – Микола Аркас передав відділу освіти на стипендії бідним дітям миколаївських шкіл.

Просвітяни заснували стипендію імені Тараса Шевченка й ради Товариства. Вони призначалися учням середнього механіко-технічного та залізничного училищ, чоловічої класичної гімназії, реального училища, акушерсько-фельдшерської школи. Окрім того, “Просвіта” оплачувала за проживання в гуртожитку учням залізничного училища. Виділялися кошти й на утворення фонду позичково-допоміжної каси безробітним українцям, переважно членам Товариства.

Під керівництвом Аркаса миколаївська “Просвіта” розгорнула плідну культурно – освітню діяльність. У переповненому залі проходили вистави: “Запорожець за Дунаєм”, “Наталка – Полтавка”, п’єса Івана Карпенка-Карого “Мартин Буруля”, “Бондарівна”, “Сто тисяч”, “Наймичка”, ”Розумний і дурень”, Михайла Старицького

“Зимовий вечір”, Григорія Квітки-Основ'яненка “Шельменко-денщик”, Бориса Грінченка “Нахмарило”.

Діяльність музично-драматичної секції миколаївської “Просвіти” швидко набула поширення й за межами міста. Незабаром самодіяльних артистів запросили на гастролі до Херсона, і в приміщенні Народної аудиторії миколаївські українофіли дали два спектаклі: оперу Гулака Артемовського “Запорожець за Дунаєм” та “Мартина Бурулю”. Зазвичай, перед виставою виступав Микола Аркас. Особливо захоплювала присутніх розповідь про долю козаків, їхній побут, братство.

Микола Аркас не боявся проблем місцевого плану, бо вбачав у діяльності Товариства величне майбутнє. Аркас – Доманицькому: “Історія призначила нашим “Просвітам” зробити тепер саме велике діло на користь Вітчизни, як робили колись наші братства у XVIII віці; у цих товариствах наші сучасні діячі народної освіти, народного добробуту мають стрічати широку поміч і підмогу у своїх благих починаннях, через що і треба, щоб усі, хто може, вся людність українська, від Карпат до Кубані, від Прип'яті аж до моря, підтримувала якомога оці наші товариства, які мають з'єднатись для спільної святої праці, пам'ятаючи, що тільки “в єднанні сила” [4].

Великий подвижник українського слова та освіти на півдні України, Микола Аркас забув, що щастя духовного пророка – фатальний дарунок для митця, що визначні особистості завжди належатимуть своїм творінням і всім серцем за них уболіватимуть.

Звідки з'явилося це “українофільське завзяття” в адміральського нащадка? Це й уплив “ сільської вулиці” в маєтках Богданівка і Христофорівка; це й народна пісня, почута від матері та з уст народу, це й гімназійне та університетське оточення з навчителями: істориком Леонтієм Смоленським, композитором й перекладачем із Гомера – Петром Ніщинським, та драматургом і актором Марком Кропивницьким.

Для “Просвіти”, яку очолював у Миколаєві Аркас, тоді не було кращого твору, як шевченківська поема “Катерина”. Вона й заповонила серце композитора, який знав і любив народну пісню, ніколи не пропускав співу кобзарів і лірників, і, вірний настанові свого досвідченого друга – корифея сцени, почав самостійно лагодити літературну основу, де поєднувалися співи й музичний супровід, образотворче мистецтво й хореографія. В музично-поетичних сценах постала доля не тільки покріпаченої Катерини, а всієї уярмленої України, й найвищою оцінкою першої вистави були оплески. Але Миколу Аркаса найдужче вразила в перші хвилини після вистави – бентежна тиша в залі. Композитор занотував у щоденнику: “Театр плакав”. Як писав Євген Чикаленко, що музика в ній чисто національна, аж любо слухати. “Катерина” прихильно, а то й захоплено зустрінута в Москві, Петербурзі та Києві.

Ще, коли її виставили в Миколаєві, губернатор Зацаренний порадив композиторові-українолюбіві “скинути” офіційного мундира. І це була пряма вимога зректися крамольного напрямку думки. Адже Аркас, грек по крові, а за переконанням – українець, не тільки обминав урядові приписи, а й виступав проти них.

У своєму селі Богданівці, Микола Миколайович запровадив українську мову навчання. Не було на уроках вчителів, не виходили підручники з цією мовою, але на кожному кроці перешкождали заняттям урядники і пристави. І Микола Миколайович, перебравши на себе керівництво школою грамоти, задовольняв примхи підступних відвідувачів “законвертованими листами” з добрим грошовим додатком. А сам провідник “Просвіти” вчаровувався навчанням дітей у селі: “Як чудовий гармонійний акорд, бринить мені наша рідна мова”, написавши сільським хлопчикам і дівчаткам “Букваря”.

Аркаса підтримувала вся інтелігенція України, яка нікому не давала занепасти свій народ, і, виводила його на світло з віковичної, колоніальної темряви. Цей порив відчувався й під час відкриття пам'ятника Іванові Петровичу Котляревському в Полтаві влітку 1903 року. Там зібралися найкращі сили українства. Прибули на це свято не лише із Правобережжя та Лівобережжя, а й із Галичини та Покуття. Поїхав і Микола Аркас. Він зазнайомився з Миколою Лисенком, Лесею Українкою, Михайлом Коцюбинським, Василем Стефаніком, Панасом Мирним, Гнатом Хоткевичем, Володимиром Самійленком, Галиною Барвінок – з усім цвітом України!

І в його душі вже визривала нова ідея: щоб розбудити приспаний люд, потрібно їм написати коротку і зрозумілу історію їхньої Батьківщини – України-Русі. Тож і заходився складати літопис рідної землі доступною для простого читача мовою. Він не вибирав за його ж висловом, фактів зі дна архівів, а використовував усе, що вийшло в той час із друку. Йому допомагав у літературній справі відомий літературознавець Василь Доманицький. Книжка – простора і з багатьма малюнками – не призначалася для баришів. Вона побачила світ – двома виданнями – за власний фонд автора. Читачі з народу привітали “Історію України - Русі”, що проливала “свідомість у широкі маси”. Було безліч відгуків у газетах і журналах. І лише тодішній професор Михайло Грушевський не сприйняв ні викладу, ні призначення цього твору. Він не без упередження поставився до цієї книжки, мовляв, “своє завдання історика автор зрозумів дуже по-старосвітському...”[5]. Але Микола Аркас і не думав змагатися із кафедральними вченими, йому хотілося подати прості і правдиві картини України в часі, такі доступні та сприйнятливі для напівписьменних читачів. І він блискуче впорався зі своєю місією. Недаремно ні за царату, ні за радянської влади “Історія України-Русі” не виходила жодного разу. А в перші роки нашої незалежності її передруковано двічі.

Микола Аркас як фундатор відродження історичної пам'яті та духовності півдня України

Українське слово для сина адмірала, який мав за дружину-однодумця дочку капітана другого рангу Ольгу Іванівну Шишкіну, ніколи не було меншовартісним, порівняно з російською, панівною, мовою краю. Він розмовляв по-простому, так само листувався, виступав і писав... поезії. У його віршах виринають образи коханої України, її геніальних світочів та героїчних постатей. Уже в зрілому віці М. Аркас першим у поезії відгукнувся на розстріл лейтенанта Петра Шмідта, який командував у 1905 році повстанням на крейсері "Очаків" (поема "На убивство Шмідта"), а також присвятив поему гетьману-вигнанцю, авторові першого в Європі повного тексту демократичної Конституції України ("Гетьман Пилип Орлик").

Висновки

Таким чином, людина – це не тільки свобода і вибір, але й творчість, завдяки якій особистість здійснює прорив із царини необхідності у простір духовності та відроджує історичну пам'ять. Тріада – свобода-вибір-творчість-становить своєрідний каркас духовності особи, визначає основні смислотворювальні позиції її життєвого шляху. Індивідуум народжується, вмирає, а особистість, така, як Микола Аркас, засобами творчості долає рутинні обставини свого життя, знімає жорстку залежність від зовнішніх чинників, оволодіває середовищем свого буття, враховуючи історичні надбання минулого. А особистісні і суспільні детермінанти людського буття, хоча і є його атрибутивними властивостями, аж ніяк не існують у вигляді взаємобайдужих, нейтральних одна стосовно іншої субстанцій, увесь зв'язок яких зводиться лише до їх впливу на один спільний суб'єкт – людину. Отже, цілісний процес духовного становлення суспільства і особистості (не залежно від фаху та національності) – це живий і плідний взаємозв'язок його сторін, які в реальній взаємодії спираються одна на одну, взаєморозвиваються через свій взаємовплив і служать народові, відроджуючи його історичну пам'ять.

Перспективи подальших досліджень:

- ✓ аналіз проблематики творчості Миколи Аркаса як фундатора відродження історичної пам'яті на півдні України.

Джерела

1. Кауфман Л. М. М. Аркас. Нарис про життя, творчість. - К.. Держ. вид. образ. мист. і музич. літ., 1958. - 156 с.
2. Березовська Т. Рід Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби: Автореферат дис. ... к. істор. н.: 07.00.01 – Історія України.-Одеса, 2004.-20 с.
3. Аркас М. Враження про одеську "Просвіту". // Рідний край, 1906
4. Жадько В. Грек із душею українця. – К., 2003. С. 123
5. Грушевський М. До рецензії д. Липинського // Літературно-науковий вісник. - Київ-Львів, 1908. - С. 24.

Стаття надійшла 29.06.2007 р.